

بررسی موانع کارآفرینی در مناطق روستایی شهرستان مرودشت در جهت کاهش بیکاری*

دکتر لیلا پناهی^{۱*}، دکتر حمداله پیشرو^۲، محمدصادق شاه‌قلی^۳

^۱ استادیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت، مرودشت، ایران.

^۲ مدرس گروه اقتصاد دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز، شیراز، ایران.

^۳ دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران ابران.

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۵/۲/۲

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۱۰/۹

چکیده

مناطق روستایی کشور و به تبع آن روستاهای واقع در شهرستان مرودشت دارای مشکلات زیادی در خصوص بیکاری جوانان بخصوص جوانان تحصیلکرده هستند که عدم توجه به این موضوع در طی سال‌های گذشته باعث مهاجرت تعدادی زیادی از جوانان روستایی به شهرهای استان فارس و روی آوردن به مشاغل کاذب شهری شده است. این مطالعه با هدف بررسی شناخت موانع ایجاد و توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی شهرستان مرودشت نوشته شده است. دامنه زمانی مورد استفاده در این مطالعه سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۳ بوده است. روش مورد استفاده در تحلیل داده‌های این تحقیق از روش برنامه‌ریزی استراتژیک و استفاده از ابزار SWOT بوده است. داده‌های مورد نیاز این مطالعه با توجه به ماهیت موضوع مورد مطالعه و پایین بودن میزان سواد در مناطق روستایی و ابزار مورد استفاده از روش مصاحبه و طوفان فکری بوده است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که دو دسته عوامل در راه توسعه کارآفرینی در این مناطق نقش دارند. یک دسته مربوط به عوامل درونی موجود در روستا (فقدان توانایی مدیریتی کارآفرینان، ضعف ارائه آموزش‌های اثربخش فنی و حرفه‌ای، مشخص نبودن اولویت‌های سرمایه‌گذاری، فراهم نبودن زیرساخت‌های فنی در روستا و...) و دسته دوم مرتبط به عوامل مرتبط به کارکرد نظام اقتصادی (تورم رکودی و...) می‌گردد که مشکلات زیادی را برای توسعه کارآفرینی ایجاد نموده است. در پایان مقاله، توصیه‌هایی برای رفع موانع موجود در راه توسعه کارآفرینی در منطقه روستایی شهرستان مرودشت و ایجاد فرصت‌های شغلی در این مناطق ارائه شده است.

کلید واژه‌ها: کارآفرینی، مرودشت، اشتغال، موانع و مشکلات

مقدمه:

مساله اشتغال و بیکاری جوانان بویژه جوانان روستایی و مساله مهاجرت آنان به مراکز شهری از مشکلاتی است که پیامدهای منفی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زیادی را ایجاد می‌نماید. ادامه وضعیت موجود باعث خالی شدن

* این طرح مستخرج از طرح مطالعاتی است که در دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت در سال ۱۳۹۴ انجام شده است.

روستاها و کاهش تولیدات کشاورزی خواهد شد. موضوع کارآفرینی و ایجاد کسب و کارهای اشتغال زا، به عنوان راهکار بالقوه برای مقابله با مشکلات بیکاری و ایجاد اشتغال معرفی شده است. از سوی دیگر توجه به کارآفرینی روستایی و زمینه‌های آن در محیط روستا نظیر ایجاد صنایع تبدیلی کشاورزی، صنایع دستی روستایی، گردشگری روستایی و کشاورزی، اکوتوریسم، توسعه فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، فعالیت‌های نوآورانه در فعالیت‌های موجود روستایی و ایجاد زمینه‌های فرهنگی توسط ترویج برای بهره‌گیری جوانان از کارآفرینی در محیط روستا می‌تواند نقش مهمی در ایجاد فعالیتهای کارآفرینی در این مناطق داشته باشد (دریایی، ۱۳۹۱).

استان فارس یکی از استان‌های ایران است که در بخش جنوب این کشور واقع شده است. این استان با مساحتی در حدود ۱۲۲،۶۰۸ کیلومتر مربع، چهارمین استان بزرگ و با جمعیتی معادل ۴،۵۲۸،۵۱۳ نفر، بر طبق برآورد جمعیتی سال ۱۳۸۹ مرکز ملی آمار ایران، چهارمین استان پرجمعیت ایران بشمار می‌رود. بر اساس تقسیمات کشوری اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۹۰، استان فارس به ۲۹ شهرستان، ۱۰۰ شهر، ۸۳ بخش و ۲۰۴ دهستان تقسیم شده است (سالنامه آماری استان فارس، ۱۳۹۰، ص ۱۵). شهرستان مرودشت استان فارس یکی از قطب‌های کشاورزی کشور می‌باشد که روستانشینان آن بسیار زیاد (در حدود ۵۰ درصد جمعیت) می‌باشد. شهرستان مرودشت از شهرستان‌های شمالی استان فارس و به فاصله ۴۵ کیلومتری از مرکز استان قرار دارد. مساحت آن ۳۶۸۷ کیلومتر مربع است. شهرستان مرودشت بر اساس آمار سرشماری سال ۱۳۹۰ بالغ بر ۳۱۶۶۹۸ نفر جمعیت داشته که از این میزان ۱۵۵۷۲۸ نفر در مناطق روستایی ساکن بوده‌اند لذا در حدود ۵۰ درصد جمعیت ساکن روستا می‌باشد. در مقایسه با آمار روستائیان در سال ۱۳۸۵ (سرشماری سال ۱۳۸۵) تعداد روستائیان در حدود ۳۰ هزار نفر کاسته شده است. یکی از مهمترین مشکلات مناطق روستایی شهرستان مرودشت علاوه بر مشکلات ناشی از خشکسالی، نبود فرصت‌های شغلی مناسب در مناطق روستایی این شهرستان و مهاجرت جوانان روستایی به شهرها می‌باشد که موضوع ایجاد سرمایه‌گذاری به وسیله کارآفرینان بخصوص در صنایع تبدیلی می‌تواند موجب کاهش مهاجرت روستائیان شود (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان فارس، ۱۳۸۸).

مشکلات و معضلات روستاها عمدتاً ناشی از دو مسئله اساسی است: یکی کمبود امکانات اجتماعی (ضعف زیرساخت و...) و دیگری کمبود درآمد (ضعف زیر ساخت‌های اقتصادی). از جمله امکانات اجتماعی می‌توان به خدمات بهداشتی، آموزشی، بیمه و تأمین اجتماعی، خطوط ارتباطی (حمل و نقل و مخابرات)، امنیت، آب آشامیدنی، سوخت، برق و... اشاره کرد. اگرچه بسیاری از دولت‌ها برنامه‌های گسترده و پرهزینه‌ای را برای بهبود این زیرساخت‌ها انجام داده‌اند، اما مشاهدات نشانگر آن است که این امر خود به‌تنهایی نتوانسته است معضلات زندگی روستایی را حل کرده و آنان را از فقر نجات دهد و سیل مهاجرت از روستا به شهر را کاهش دهد. کمبود درآمد عامل مهمی است که اگر برای آن چاره‌ای اندیشیده نشود اجازه نمی‌دهد طرح‌های توسعه روستایی به ثمر بنشیند و مهاجرت را کاهش دهد. مطالعات مختلف نشان داده است که یکی از مهمترین اهداف توسعه اقتصادی (چه در شهرها و چه در روستاها) ایجاد اشتغال و مهمترین سازوکار و ابزار آن، کارآفرینی است. کارآفرینی باعث کاهش بیکاری و افزایش بهره‌وری افراد و منابع و بالتبع افزایش درآمد مردم جامعه می‌گردد. اگرچه نباید گفت که کارآفرینی خصوصی تنها راهکار اشتغالزایی و افزایش درآمدهای مردم روستایی است. اما قطعاً می‌توان گفت بهترین

و بهره‌ورترین نوع آن است. اقتصاددانان آن را مهمترین پیشران توسعه اقتصادی روستاها، سیاستمداران آن را یک استراتژی کلیدی برای جلوگیری از اغتشاشات و ناآرامی در روستاها، کشاورزان و روستاییان آن را ابزاری برای بهبود درآمد خویشو زنان آن را امکانی برای اشتغال در مجاورت محل سکونت خود که می‌تواند خود مختاری، استقلال و کاستن از نیازهای اجتماعی آنان را در پی داشته باشد، می‌دانند (شفقت و همکاران، ۱۳۸۸).

مطالعات مختلف علمی نشان داده است که سطح فعالیت‌های کارآفرینی با درصد جمعیت در مناطق مختلف نسبت مستقیم دارد. همچنین میزان رشد کارآفرینی با رشد سرمایه‌گذاری ارتباط مستقیمی دارد. وجود فقر در نواحی روستایی و عدم دسترسی به امکانات و منابع، نبود کارکنان ماهر و آموزش دیده و زیرساخت ارتباطی ضعیف توسعه کارآفرینی را در روستاها با مشکلات زیادی مواجه ساخته است. در اقتصاد روستایی، کشاورزی و باغداری و دامپروری بخش‌های اصلی اقتصاد روستایی را تشکیل می‌دهند. اما کشاورزی و باغداری متکی بر منابع طبیعی بوده و هر محدودیتی در منابع طبیعی موضوع سرمایه‌گذاری و کارآفرینی را تحت الشعاع خود قرار می‌دهد. این مطالعه با هدف بررسی شناخت موانع ایجاد و توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی شهرستان مرودشت در سال ۱۳۹۳-۱۳۹۴ تدوین و مورد اجرا قرار گرفته است. این تحقیق از نوع توصیفی-تحلیلی و اسنادی است و داده‌های آن از طریق مصاحبه، مشاهده و بررسی‌های میدانی و منطقه‌ای به دست خواهد آمد. روش تحقیق این پژوهش ترکیبی است از روش‌های توصیفی، تحلیلی که آمار و اطلاعات مورد نیاز آن از طریق مطالعه اسناد و مطالعات میدانی به دست خواهد آمد.

تدوین برنامه راهبردی برای تقویت روحیه کارآفرینی و اشتغال:

استراتژی‌های تعیین شده در جدول برنامه‌ریزی استراتژیک عوامل کارآفرینی باید به یکسری اقدامات مشخص تبدیل شود و اقدامات باید به دقت اجرا شود در غیر این صورت این موقعیت دست به شانس خواهد شد. اجرای استراتژی با سه مرحله مرتبط با هم آغاز می‌گردد که آنها عبارت است از:

- شناخت هدف‌های سالانه قابل اندازه‌گیری و با توافق تعیین شده برای توسعه کارآفرینی
- تدوین استراتژی‌های وظیفه‌ای مشخص برای توسعه کارآفرینی
- تدوین و اعلام خطی‌های مختصر به عنوان راهنمای تصمیم‌گیری به اجرا کنندگان (احمدی و دیگران،

(۱۳۸۲)

هدف‌های سالانه، از طریق تبدیل هدف‌های بلندمدت به مقاصد کوتاه مدت و مشخص، راهنمای اجرا قرار می‌گیرند. استراتژی‌های وظیفه‌ای، استراتژی‌های اصلی در سطح فعالیت‌های منطقه را به برنامه‌های اجرایی جاری برای زیر مجموعه‌های واحدهای برنامه‌ریزی منطقه‌ای تبدیل می‌کند. خطی‌های مشخصی برای مدیران عملیاتی و کارشناسان برای به اجرا درآمدن استراتژی‌ها راه‌هایی مشخص را ارائه می‌نمایند. استفاده حداکثر از هدف‌های سالانه، استراتژی‌های عملیاتی و خطی‌های مشخصی در عملیاتی کردن استراتژی بعمل می‌آورد. برای اجرای اثر بخش استراتژی جدید، این استراتژی باید نهادینه شود، یعنی زندگی روزمره روستائیان و مدیران و دهیاران منطقه را تحت تاثیر و

نفوذ کامل خود قرار دهد. عوامل ذیل بسترهای لازم را برای نهادینه شدن روحیه کارآفرینی و ایجاد فرصت‌های شغلی را در مناطق روستایی فراهم می‌نماید:

- ۱- ساختار اقتصاد استان و منطقه روستایی مورد بررسی فارس و تغییر زیر ساخت‌های آموزشی، عمرانی و فرهنگی در منطقه
- ۲- تغییر در بینش برنامه‌ریزان روستایی و دهیاران در پذیرش و اجرای سیاست‌های توسعه کارآفرینی و اشتغال در منطقه
- ۳- تناسب اهداف تعیین شده در حوزه کارآفرینی و ایجاد فرصت‌های شغلی با امکانات و تجهیزات موجود در منطقه روستایی و اعتبارات و امکانات موجود (امیرکبیری، ۱۳۷۷)

هدف‌های سالانه، آرمانهای بلندمدت را به بودجه‌های سالانه ترجمه می‌کنند. اگر هدف‌های سالانه خوب تدوین شده باشند، اجرای اثر بخش استراتژی را موجب شده و اجرای آنها به سهولت امکان پذیر می‌نماید. چهار جنبه بنیادی هدف‌های سالانه، چهارچوب زمانی، تمرکز، صراحت (مشخص بودن) و اندازه‌گیری می‌باشند. دوره زمانی مورد استفاده در تدوین برنامه‌های عملیاتی سال ۱۳۹۴ است که بعنوان سال پایه در نظر گرفته شده است که بر این مبنا برنامه‌های لازم برای توسعه اشتغال و کارآفرینی در مناطق روستایی شهرستان مرودشت تدوین می‌گردد. لازم است پیش از تدوین و اجرای راهبردهای مورد نظر برای توسعه اشتغال و کارآفرینی در منطقه مورد مطالعه و هدایت برنامه‌ها، ماموریت‌های یک منطقه (روستایی) با توجه به قابلیت‌ها و پتانسیل‌های موجود آن منطقه تعریف و ارائه گردد. ماموریت یک منطقه روستایی، تولید و ایجاد رفاه مناسب برای ساکنین آن می‌باشد. در برنامه راهبردی در واقع بیان دیدگاه‌های برنامه ریزان در خصوص وضعیت و آینده یک منطقه است.

بیانیه ماموریت سندی است که یک منطقه را از سایر مناطق روستایی مشابه متمایز می‌نماید. هر چند بسیاری از مناطق روستایی دارای اهداف مشترکی هستند. در بیانیه ماموریت پرسشی که پیش روی همه مدیران و برنامه ریزان روستایی وجود دارد این است که "ادامه وضعیت موجود ما را به کجا می‌رساند" همچنین "اولویت‌های توسعه یک منطقه روستایی" را مشخص می‌نماید. بنابراین با توجه به آینده نگری‌ها، ماموریت یک منطقه برای ایجاد اشتغال و کارآفرینی بازتابی از قضاوت‌هایی است که درباره مسیر رشد آینده و استراتژی‌ها و راهبردهای یک منطقه اتخاذ می‌گردد.

الف) تجزیه و تحلیل عوامل خارجی^۱

مقصود از فرصت‌ها و تهدیدات خارجی، رویدادها و روندهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، بوم‌شناسی، محیطی، سیاسی و قانونی است که می‌توانند به میزان زیادی در آینده به روند کارآفرینی و اشتغال در منطقه مورد مطالعه کمک یا آسیب برسانند. فرصت‌ها و تهدیدات به میزان زیادی خارج از کنترل برنامه ریزان اقتصادی و کارآفرینان هستند. از این روز از واژه خارجی استفاده می‌شود (دیوید، ۱۳۸۰، ص ۳۵).

^۱ External Factors Analysis

همانطور که در بخش‌های پیشین اشاره گردید ابزار SWOT به امر برنامه‌ریزی و چگونگی تدوین اهداف و دسترسی به آنها کمک می‌کند تا تمام جوانب یک موضوع یا مشکل مورد بررسی دقیق قرار گرفته و تدوین برنامه‌های اجرایی برای تحقق آنها در اجرا با مشکلات کمتری روبرو گردد. در ذیل چالش‌های پیش روی توسعه کارآفرینی و اشتغال مناطق روستایی شهرستان مرودشت با ابزار فوق مورد بررسی و تحلیل قرارخواهد گرفت.

جدول ۱: خلاصه تجزیه و تحلیل عوامل خارجی

توضیحات (۵)	امتیاز وزنی (۴)	درجه‌بندی (۳)	وزن (۲)	عوامل خارجی (۱)
از این فرصت کمتر استفاده شده (عدد ۱)	۰/۲۴	۲	۰/۱۲	فرصت‌ها: وجود جاذبه‌های گردشگری در مناطق روستایی شهرستان مرودشت
در جدول ۳ عدد ۵ حداکثر واکنش می‌باشد	۰/۲۴	۳	۰/۰۸	نزدیکی روستاهای شهرستان مرودشت به مرکز استان (۴۵ کیلومتر)
	۰/۰۵	۱	۰/۰۵	آب و هوایی معتدل در مناطق روستایی شهرستان مرودشت
	۰/۲۸	۴	۰/۰۷	فراهم بودن زمینه برای اتصال به شبکه‌های اطلاع رسانی نظیر اینترنت و..
	۰/۳۰	۳	۰/۱۰	حمایت دولت از کارآفرینی و اشتغالو معافیت‌های مالیاتی برای مشاغل روستایی
	۰/۱۶	۲	۰/۰۸	فاصله مناسب روستاها از جاده های اصلی استان
	۰/۱۶	۴	۰/۰۴	وجود مراکز دانشگاهی در شهرستان مرودشت و فارغ التحصیلان
				تهدیدات:
	۰/۱	۲	۰/۰۵	مازاد تولید داخلی و محدودیت مصرف داخلی
	۰/۲۴	۲	۰/۱۲	کمبود بارش و مشکلات تامین آب در تولید
	۰/۰۶	۱	۰/۰۶	وجود مشاغل خدماتی و دلالی در مرکز استان و مهاجرت جوانان روستایی
	۰/۰۵	۱	۰/۰۵	عدم امنیت سرمایه گذاری و ضعف تقاضا برای محصولات روستایی
	۰/۰۸	۱	۰/۰۸	بالا بودن نرخ سود فعالیت‌های کاذب شهری در مقایسه با فعالیتهای اقتصادی روستایی
	۰/۲۰	۲	۰/۱۰	وجود تورم دو رقمی و افزایش هزینه ایجاد اشتغال در مناطق روستایی
حداکثر این عدد ۴ و حداقل یک است	۲/۱۶		۱/۰۰	جمع

مأخذ: بررسی‌ها و محاسبات تحقیق، ۱۳۹۴

اگر مجموع امتیازات ستون به عدد ۵ برسد بدین معنی است که سازمان در برابر عواملی که موجب تهدید یا فرصت می‌شوند به صورت عالی واکنش نشان می‌دهد. اگر این عدد به پایین میزان خود برسد (عدد یک) نشان دهنده اینست که متولیان کارآفرینی استان فارس نتوانسته‌اند از عوامل فرصت بهره برداری یا از تهدیدات جلوگیری نمایند. در جدول ۱، نمونه‌ای از ماتریس ارزیابی عوامل خارجی مربوط به بررسی عوامل توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی شهرستان مرودشت برای استفاده از فرصت‌ها و تهدیدات پیش روی اقتصاد منطقه ارائه شده است. در این ماتریس بیشترین وزن به افزایش تورم و هزینه های تولیدی و عدم وجود امنیت سرمایه گذاری و مهاجرت جوانان و مشکلات خشکسالی در بخش تهدیدات و بیشترین وزن در قسمت فرصت‌ها به حمایت دولت از موضوع کارآفرینی

و وجود جاذبه‌های گردشگری داده شده است. بر اساس محاسبه شاخص بدست آمده، وضعیت موجود منطقه نمی‌تواند سیاست‌هایی را بکارگیری نماید که از این فرصتها بتواند استفاده نماید. نمره ۲/۱۶ (از نمره کل ۵) بیانگر این است که اقتصاد منطقه از ظرفیت بکارگیری استراتژی‌هایی که بتواند از فرصتهای موجود استفاده نموده یا تهدیدات را کاهش دهد استفاده نمی‌نماید.

ب) تجزیه و تحلیل عوامل داخلی

نقاط قوت و ضعف داخلی در زمره فعالیت‌های قابل کنترل در منطقه قرار می‌گیرند که کارآفرینان بیکاران مناطق روستایی مورد بررسی می‌توانند در حال حاضر از آنها بسیار خوب یا بسیار ضعیف استفاده می‌نمایند. این عوامل ممکن است ناشی از نقاط قوت یا ضعف سازمان‌های متولی یا محیط داخلی باشند. علاوه بر این، این عوامل در سایه فعالیت‌های مدیریتی یا تحقیق و توسعه و غیره بوجود می‌آیند.

جدول ۲: ماتریس خلاصه تجزیه و تحلیل عوامل داخلی

توضیحات (۵)	امتیاز وزنی (۴)	درجه‌بندی (۳)	وزن (۲)	عوامل خارجی (۱)
فعالیت آنها مثبت بوده است (عدد ۳)	۰/۱۶	۲	۰/۰۸	قوت‌ها: پرداخت تسهیلات دولت به مشاغل خانگی و روستایی و کارآفرینی
	۰/۲۰	۲	۰/۱۰	وجود مدیریت روستایی در مناطق (دهیاری‌ها و بخشداری)
	۰/۰۶	۲	۰/۰۳	وجود تولیدات انبوه و با کیفیت در زمینه تولید محصولات بخش
	۰/۲۴	۲	۰/۱۲	وجود نیروی متخصصین و مراکز تحقیقاتی در استان در زمینه کشاورزی و صنایع دستی
	۰/۴	۴	۰/۱	وجود نواحی صنعتی روستایی در منطقه
	۰/۳۳	۳	۰/۱۱	وجود مراکز فناوری اطلاعات و ارتباطات ict در مناطق روستایی
تأثیری در اقتصاد منطقه نداشته (عدد ۱)	۰/۱۰	۱	۰/۱	ضعف‌ها: نبود مدیریت قوی برای ساماندهی امور کارآفرینی در مناطق روستایی
	۰/۰۸	۱	۰/۰۸	ناکافی بودن آموزش‌های ارائه شده در خصوص کسب و کار به روستائیان
	۰/۰۸	۱	۰/۰۸	وجود مشکلات نقدینگی و طولانی بودن فرایند پرداخت تسهیلات بانکی به بیکاران روستایی
	۰/۲	۲	۰/۱	نامشخص بودن اولویت‌های سرمایه‌گذاری برای کارآفرینان در مناطق روستایی
	۰/۱	۱	۰/۱۰	ضعف نظام اطلاع رسانی خدمات بازاریابی و بازار رسانی در مناطق روستایی
	۰/۰۸	۲	۰/۰۴	عدم وجود تنوع کالایی و ایده‌های کارآفرینی در مناطق روستایی
	۲/۰۳		۱/۰۰	جمع

اگر مجموع امتیازات ستون به عدد ۵ برسد بدین معنی است که سازمان در برابر عواملی که موجب قوت یا ضعف هستند. به صورت عالی واکنش نشان می‌دهد. اگر این عدد به پایین میزان خود برسد (عدد یک) نشان دهنده اینست که اقتصاد منطقه نتوانسته است از عوامل قوت بهره‌برداری یا نقاط ضعف را از بین ببرد. (ماتریس تجزیه و تحلیل عوامل داخلی در جدول ۲ نشان داده شده است).

صرفنظر از تعداد عاملی که در ماتریس ارزیابی عوامل داخلی گنجانده می‌شود، جمع نمره نهایی بین ۱ تا ۵ خواهد بود و میانگین آنها برابر با ۲/۵ است. اگر نمره نهایی عوامل مورد بررسی کمتر از مقدار فوق باشد بدین معنی است که اقتصاد منطقه از نظر توسعه عوامل کارآفرینی عوامل داخلی دچار ضعف است و اگر نمره از مقدار فوق بیشتر باشد، بیانگر این است که اقتصاد منطقه از نظر عوامل درونی و توسعه کارآفرینی دارای قوت می‌باشد. مجموع نمرات داده شده به عوامل داخلی در جدول برابر با ۲/۰۳ است. این بدان معنی است که عوامل موثر در توسعه کارآفرینی اقتصاد منطقه از نظر عوامل داخلی توسعه کارآفرینی از حد متوسط کمتر است.

جدول ۳: تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک مناطق روستایی منطقه برای توسعه کارآفرینی

امتیاز وزنی	رتبه	وزن	خلاصه تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک
۰/۲۴	۲	۰/۱۲	O1: وجود جاذبه های گردشگری در مناطق روستایی شهرستان مرودشت
۰/۳۰	۳	۰/۱	O5: حمایت دولت از کارآفرینی و اشتغالو معافیت های مالیاتی برای مشاغل روستایی
۰/۲۴	۲	۰/۱۲	T2: کمبود بارش و مشکلات تامین آب در تولیدات محصولات روستایی
۰/۲	۲	۰/۱	T6: وجود تورم دو رقمی و افزایش هزینه ایجاد اشتغال در مناطق روستایی
۰/۲	۲	۰/۱	S2: وجود مدیریت روستایی در مناطق (دهیاری ها و بخشداری ها)
۰/۰۶	۲	۰/۰۳	S3: وجود تولیدات انبوه و با کیفیت در زمینه تولید محصولات بخش
۰/۲۴	۲	۰/۱۲	S4: وجود نیروی متخصصین و مراکز تحقیقاتی در استان در زمینه کشاورزی و صنایع دستی
۰/۳۳	۳	۰/۱۱	S6: وجود مراکز فناوری اطلاعات روستایی ict
۰/۲	۲	۰/۱	W4: نامشخص بودن اولویت های سرمایه گذاری برای کارآفرینان در مناطق روستایی
۰/۱	۱	۰/۱	W5: ضعف نظام اطلاع رسانی خدمات بازاریابی و بازار رسانی در مناطق روستایی
۲/۱۱		۱/۰۰	جمع کل

مأخذ: بررسی‌ها و محاسبات تحقیق، ۱۳۹۴

پ) تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک کارآفرینی در منطقه

با ترکیب جدول تجزیه و تحلیل عوامل خارجی و داخلی موثر بر موضوع کارآفرینی و اشتغال در منطقه مورد مطالعه می‌توان جدول خلاصه تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک (SFAS)^۱ را استخراج نمود. با کمک جدول ۳ می‌توان عوامل استراتژیک مجموعه را خلاصه کرد. وجود این جدول این فرصت را به فرد تصمیم‌گیرنده راهبردهای استراتژیک می‌دهد که کلیه عوامل SWOT را محدود به تعداد کمتری نماید. اینکار با بررسی وزن‌های هر یک از جداول عوامل داخلی و خارجی صورت می‌گیرد. جدول ۳ خلاصه تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک را نشان می‌دهد. این جدول مبنا و پایه‌ای برای تدوین راهبردها محسوب می‌گردد.

^۱ Strategic Factors Analysis Summary (SFAS)

بررسی و تحلیل عوامل استراتژیک داخلی و خارجی در نظر گرفته شده و میزان امتیازات داده شده به آنها نشان می‌دهد که افزایش تورم و هزینه‌های تولید با امتیاز وزنی $0/2$ و کمبود بارش و خشکسالی با $0/24$ بیشترین تهدیدات پیش روی توسعه کارآفرینی در منطقه مورد بررسی بشمار می‌رود. همچنین بر اساس دیدگاه افراد مورد بررسی، حمایت دولت از کارآفرینی و اشتغال با میانگین وزنی $0/30$ ، وجود مدیریت روستایی در مناطق روستایی با $0/20$ و مهمترین فرصت‌های موجود در استفاده از قابلیت‌های اقتصادی مناطق مورد بررسی است. در تحلیل وضعیت قوت‌های موجود منطقه، تنها قوت موجود وجود مراکز تحقیقاتی و دانشگاهی در نزدیک مناطق روستایی با امتیاز وزنی $0/24$ و توسعه فنآوری اطلاعات و ارتباطات و فراهم بودن اتصال روستاها به اینترنت با امتیاز وزنی $0/33$ می‌باشد و سایر عوامل در وضعیت نامطلوبی قرار دارد که باید ارتقاء داده شده و تقویت شوند. در بخش نقاط ضعف نیز نامشخص بودن اولویت‌های سرمایه‌گذاری برای کارآفرینان در مناطق روستایی با $0/2$ و ضعف نظام اطلاع‌رسانی خدمات بازاریابی و بازار رسانی در مناطق روستایی $0/1$ از مهمترین نقاط ضعف موجود در منطقه در توسعه کارآفرینی محسوب می‌گردد که باید راهبردهای لازم برای رفع آنها ارائه شود.

جدول ۴: ترکیب عوامل موثر داخلی و خارجی در توسعه کارآفرینی

عوامل داخلی		عوامل خارجی	
S	W	O	T
۱/۳۹	۰/۵۴	۱/۴۴	۰/۷۳
مجموع ضرایب عوامل مرکب			
SO	WT	ST	WO
۲/۸۳	۱/۲۷	۲/۱۲	۱/۹۸

مأخذ: بررسی‌ها و محاسبات تحقیق، ۱۳۹۴

بر اساس ارقام محاسبه شده در جدول ۴ بزرگترین عدد بدست آمده مربوط به نقاط قوت و فرصت‌های موجود در مناطق روستایی شهرستان مرودشت می‌باشد ($SO=2/83$). لذا بر این اساس باید با استفاده از نکات قوت موجود در مناطق روستایی برای توسعه کارآفرینی، از فرصت‌های موجود استفاده نمود. در جدول ۵، ماتریس عوامل داخلی و خارجی نشان داده شده است. در این ماتریس وضعیت اقتصاد منطقه مورد بررسی در محیط عملکردی نشان داده می‌شود. در این ماتریس روی محور X ها، مجموع امتیازات موزون عوامل داخلی از ۰ تا $33/3$ ٪ نشان دهنده ضعف داخلی و امتیازهای $33/4$ ٪ نشان دهنده وضعیت معمولی و متوسط اقتصاد منطقه و امتیاز $66/7$ ٪ تا 100 ٪ به قوت اقتصاد منطقه اشاره می‌کند. به همین ترتیب روی محور Y ها یک مجموع موزون امتیاز عوامل خارجی از ۰ تا $33/3$ ٪ به شرایط تهدید آمیز و امتیاز $33/4$ تا $66/6$ ٪ به شرایط بینابین و و امتیاز $66/7$ ٪ تا 100 ٪ به شرایط طلایی و فرصت‌دار برای ایجاد اشتغال و توسعه کارآفرینی اشاره دارد که محاسبات انجام شده نشان دهنده وضعیت متوسط در عوامل داخلی و خارجی است. بر این اساس باید استراتژی‌های رقابتی و بازنگری (بهبود وضعیت موجود با تأکید بر ایجاد مشوق‌های لازم برای افزایش کارآفرینی) را در پیش گرفت.

ت) تشکیل ماتریس SWOT

روش تجزیه و تحلیل SWOT، مدل تحلیلی جامعی است که به شکل نظام یافته هر یک از عوامل قوت و ضعف، فرصتها و تهدیدات را در منطقه مورد مطالعه شناسایی کرده و استراتژی های متناسب به موقعیت کنونی یک سیستم را بررسی و ارائه می نماید. در این روش تلاش هایی برای تجزیه و تحلیل شرایط بیرونی و درونی یک منطقه یا کارکرد یک سیستم به عمل آمده و بر اساس آن استراتژی مناسب برای توسعه وضعیت موجود (اشتغال و کاهش بیکاری) طراحی می شود. پس از شناخت و ارزیابی و طبقه بندی عوامل داخلی و خارجی، با استفاده از جداول فرصت ها و تهدیدات، فرصت ها و تهدیدات به کمک کارشناسان و فعالان بخش، این عوامل در ماتریس SWOT وارد شده و سپس استراتژی های مناسب هر یک از بخش های WT، SO، WO و ST پیشنهاد می گردد.

جدول ۵: جدول تجزیه و تحلیل SWOT

فهرست قوت ها (S)	فهرست ضعف ها (W)	تحلیل SWOT
S1: پرداخت تسهیلات دولت به مشاغل خانگی و صندوق مهر امام رضا به کارآفرینان	W1: نبود مدیریت قوی برای ساماندهی امور کارآفرینی در مناطق روستایی	
S2: وجود مدیریت روستایی در مناطق (دهیاری ها و بخشدارای ها)	W2: ناکافی بودن آموزش های ارائه شده در خصوص کسب و کار به روستائیان	
S3: وجود تولیدات انبوه در زمینه تولید محصولات کشاورزی	W3: وجود مشکلات نقدینگی و طولانی بودن فرایند پرداخت تسهیلات بانکی به بیکاران روستایی	
S4: وجود نیروی متخصصین و مراکز تحقیقاتی در استان در زمینه کشاورزی	W4: نامشخص بودن اولویت های سرمایه گذاری در مناطق روستایی	
S5: وجود نواحی صنعتی روستایی در منطقه مرودشت	W5: ضعف نظام اطلاع رسانی خدمات بازاریابی در مناطق روستایی	
S6: وجود تولیدات با کیفیت باغی و زارعی در منطقه	W6: عدم وجود تنوع کالایی و کارآفرینی در تولیدات روستایی	
S7: وجود مراکز فناوری اطلاعات و ارتباطات در مناطق روستایی		

ادامه جدول ۵:

فرصت ها (O)	استراتژی های رقابتی /تهاجمی (SO)	استراتژی های بازنگری (WO)
O1: وجود جاذبه های گردشگری در مناطق روستایی شهرستان مرودشت	SO1: تعریف پروژه های سرمایه گذاری در جهت ارائه به کارآفرینان	WO1: تدوین برنامه جامع توسعه کارآفرینی برای مناطق روستایی مورد بررسی در مرودشت
O2: نزدیکی روستاهای شهرستان مرودشت به مرکز استان (۴۵ کیلومتر)	SO2: تقویت زیر ساخت های نواحی روستایی در روستاهای مستعد (شهرک های صنعتی)	WO2: ایجاد هنرستان های فنی و حرفه ای در دهستان های مورد بررسی
O3: آب و هوایی معتدل در مناطق روستایی شهرستان مرودشت	SO3: استفاده موثر از دفاتر ICT برای مشاوره به کارفرینان و بیکاران	WO3: امکان سنجی قابلیت های سرمایه - گذاری در منطقه توسط سازمان های مربوطه
O4: فراهم بودن زمینه برای اتصال به شبکه های اطلاع رسانی نظیر اینترنت و..	SO4: ایجاد صنایع تبدیلی برای محصولات تولیدی توسط کارآفرینان	WO4: کاهش تشریفات اداری پرداخت تسهیلات بانکی به کارآفرینان بخصوص وثایق بانکی
O5: حمایت دولت از کارآفرینی و اشتغال و معافیت های مالیاتی برای مشاغل روستایی	SO5: ارائه تسهیلات بانکی به بهره کم به کارآفرینان	WO5: ارائه اطلاعات فنی به کارآفرینان از طریق فضای مجازی
O6: فاصله مناسب روستاها از جاده های اصلی استان	SO6: آموزش اعضاء شورای اسلامی و دهیاران با روش های توسعه کارآفرینی در روستا و برنامه -	

WO ₆ : سرمایه‌گذاری در طرح‌های گردشگری توسط کارآفرینان	ریزی روستایی	O7: وجود مراکز دانشگاهی و فارغ التحصیلان دانشگاه‌ها
استراتژی های تدافعی (WT)	استراتژی های تنوع (ST)	تهدیدات (T)
WT ₁ : ایجاد مشاغل واسطه‌ای و خدماتی متناسب با اقتصاد روستایی در منطقه جهت جلوگیری از جذب جوانان به مشاغل خدماتی شهری	ST ₁ : توانمند سازی فارغ التحصیلان با استفاده از مراکز دانشگاهی و مراکز فنی و حرفه ای	T1: مزاد تولید داخلی و محدودیت مصرف داخلی
WT ₂ : معرفی زمینه های سرمایه‌گذاری در منطقه در جهت جلوگیری از مهاجرت جوانان روستایی	ST ₂ : ایجاد مدیریت واحد روستایی و هماهنگی بیشتر بین شورای اسلامی و دهیارهای روستایی	T2: خشکسالی در استان و مشکلات تامین آب در تولید
WT ₃ : توسعه زیر ساخت های حمل و نقل منطقه جهت تقویت درآمد زدایی روستایی	ST ₃ : تسریع در سرمایه‌گذاری در مناطق نمونه گردشگری منطقه روستایی	T3: وجود مشاغل خدماتی و دلالی در مرکز استان و مهاجرت جوانان روستایی
WT ₄ : تقویت ارتباط اقتصاد روستایی منطقه با اقتصاد شهرهای همجوار	ST ₄ : ایجاد زیر ساخت روستایی برای کاهش هزینه سرمایه گذاری	T4: عدم امنیت سرمایه‌گذاری و ضعف تقاضا برای محصولات روستایی
WT ₅ : تشکیل شرکت‌های هلدینگ برای فروش محصولات روستایی	ST ₅ : استفاده از بیمه‌های مختلف برای افزایش امنیت سرمایه‌گذاری کارآفرینان	T5: بالا بودن نرخ سود فعالیت‌های کاذب شهری در مقایسه با فعالیت‌های اقتصادی روستایی
		T6: وجود تورم دو رقمی و افزایش ایجاد اشتغال در مناطق روستایی

مأخذ: بررسی‌ها و محاسبات تحقیقی، ۱۳۹۴

ث) جمع بندی تدوین راهبردها

در ارزیابی وضعیت موجود اشتغال و بیکاری در مناطق روستایی با رویکرد راهبردی (با بررسی پرسشنامه های گردآوری شده از نظرات کارآفرینان و بیکاران مشارکت کننده در طرح تحقیقی در شهرستان مرودشت)^۱ مشخص گردید که عمده مشکلات موجود در راستای ایجاد اشتغال و کارآفرینی به موضوع محدود بودن سرمایه کارآفرینان و نامشخص بودن زمینه های فعالیت اقتصادی بر می‌گردد.

جدول ۶: راهبردهای پیشنهادی برای توسعه کارآفرینی و اشتغال در مناطق روستایی شهرستان مرودشت

تقسیم بندی راهبردها	راهبردهای پیشنهادی
بازاریابی	WT ₅ : تشکیل شرکتهای هلدینگ برای فروش محصولات روستایی
مدیریتی (توسط سازمان‌های متولی طراحی و اجرا می‌شود)	ST ₂ : ایجاد مدیریت واحد روستایی و هماهنگی بیشتر بین شورای اسلامی و دهیارهای روستایی WT ₂ : معرفی زمینه‌های سرمایه‌گذاری در منطقه در جهت جلوگیری از مهاجرت جوانان روستایی SO ₅ : ارائه تسهیلات بانکی به بهره‌کم به کارآفرینان SO ₆ : آموزش اعضاء شورای اسلامی و دهیاران با روش‌های توسعه کارآفرینی در روستا و برنامه‌ریزی روستایی
زیر ساختی	WO ₁ : تدوین برنامه جامع توسعه کارآفرینی برای مناطق روستایی مورد بررسی در مرودشت WO ₂ : ایجاد هنرستان‌های فنی و حرفه ای در دهستان‌های مورد بررسی WO ₃ : امکان سنجی قابلیت‌های سرمایه گذاری در منطقه توسط سازمان‌های مربوطه WT ₃ : توسعه زیر ساخت‌های حمل و نقل منطقه جهت تقویت درآمد زدایی روستایی

^۱ جلسات متعددی با کارآفرینان و دهیاران و کارشناسان دستگاه اجرایی استان فارس در سال ۱۳۹۴ برای بررسی مشکلات موجود در حوزه اشتغال و کارآفرینی تشکیل شده و نظرات آنها در این تحقیق وارد شده است.

ST ₃ : تسریع در سرمایه گذاری در مناطق نمونه گردشگری منطقه روستایی
ST ₄ : ایجاد زیر ساخت روستایی برای کاهش هزینه سرمایه گذاری
SO ₄ : ایجاد صنایع تبدیلی برای محصولات تولیدی توسط کارآفرینان
SO ₂ : تقویت زیر ساخت های نواحی روستایی در روستاهای مستعد (شهرک های صنعتی)

مأخذ: بررسی ها و محاسبات تحقیق، ۱۳۹۴

هر یک از این ویژگی ها در بخش های پیشین مورد تحلیل قرار گرفت. برای ایجاد اشتغال و کارآفرینی در مناطق روستایی شهرستان مرودشت برای راهبردهایی در ماتریس SWOT با مقایسه فرصت ها، تهدیدات پیش روی، نقاط قوت و ضعف موجود ارائه گردید که این راهبردها را می توان در قالب چند موضوع طبقه بندی نمود.

نتیجه گیری:

نواحی روستایی بخش عمده ای از تولید و اشتغال کشور را بخود اختصاص داده است بطوریکه بسیاری از مشاغل شهری و تولیدات صنعتی نیز وابسته به فعالیت های موجود و مواد اولیه تولیدی در مناطق روستایی می باشند. با این وجود در طی سه دهه گذشته، باتوجه به بروز مسایل و مشکلات متعدد در مناطق روستایی، این مناطق همواره جمعیت خود را از دست داده اند. بدیهی است که عدم توجه به این موضوع در بلندمدت باعث تشدید مهاجرت و کاهش تولیدات کشاورزی و تهدیدی برای امنیت غذایی خواهد بود. بر این اساس مطالعه موانع توسعه کارآفرینی در جهت ارائه راهکارهای لازم برای تقویت اقتصاد این مناطق پیشنهاد و اجرا گردیده است. برای دستیابی به نتایج بهتر در بررسی موضوع از روش برنامه ریزی استراتژیک و ماتریس SWOT استفاده شده است. بر اساس مطالعات انجام شده می توان نتایج ذیل را ارائه نمود:

۱. با توجه به بررسی و تحلیل مناطق روستایی مورد بررسی (شهرستان مرودشت) عوامل موثر در توسعه کارآفرینی و موانع پیش رو مشخص گردید که دو دسته عوامل در راه توسعه کارآفرینی در این مناطق وجود دارد. یک دسته مربوط به عوامل درونی موجود در روستا (فقدان توانایی مدیریتی کارآفرینان، ضعف ارائه آموزش های اثربخش فنی و حرفه ای، مشخص نبودن اولویت های سرمایه گذاری، فراهم نبودن زیرساخت های فنی در روستا و...) و دسته دوم مرتبط به عوامل مرتبط به کارکرد نظام اقتصادی می گردد که باعث مشکل برای توسعه کارآفرینی شده است. بیشترین تلاش برای حل مسایل پیش رو باید به عوامل درونی موجود در روستا صورت گیرد. عمده این مسایل مربوط به حمایت از کارآفرینان روستایی و تعیین اولویت های سرمایه گذاری بر می گردد.

۲. با توجه به تحلیل نظرات کارشناسان و روستاییان مشارکت کننده در طرح و بررسی موانع کارآفرینی مشخص گردید که طولانی بودن سیر صدور مجوز به کارآفرینان و مشکلات نقدینگی از مهمترین چالش های پیش روی توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی است. همچنین افزایش تورم در طی سال های اخیر، هزینه های اولیه سرمایه گذاری را بشدت افزایش داده است که از توان کارآفرینان و جویندگان فرصت های شغلی خارج است.

۳. به نظر نمی‌رسد هیچ گروهی مستعدتر از فارغ‌التحصیلان دانشگاهی ساکن روستا برای امر کارآفرینی روستایی وجود نداشته باشد. ایجاد شرایطی مناسب برای فعالیت و جذب این افراد در مناطق روستایی از مهمترین مسایل پیش روی مدیران توسعه روستایی (دهیاران و برنامه ریزان روستایی) است. برای این مهم باید برنامه جامع توسعه روستایی با نگاه توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی با هدف نگهداشت جمعیت باید صورت گیرد.
۴. با توجه به نتایج مطالعات میدانی و کارشناسی مشخص شده است که انگیزه سرمایه گذاری در مناطق روستایی بعلت پایین بودن نرخ بازده سرمایه گذاری در منطق روستایی نسبت به مشاغل پر بازده شهری، کمتر است. برای این موضوع باید تا حد امکان هزینه های سرمایه گذاری در مناطق روستایی تا حد امکان کاهش پیدا نماید.
۵. با توجه به بررسی های کارشناسی صورت گرفته در تحقیقات و مصاحبه‌ها با مدیران روستایی اعم از دهیار، بخشداری ها و دستگاههای برنامه ریز مشخص شده است که برنامه مشخص و قابل قبولی برای ایجاد و توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی شهرستان مرودشت وجود ندارد و اقدامات موجود بیشتر بصورت پراکنده در حد معرفی بیکاران برای دریافت وام به دستگاههای اجرایی (اداره کار و) بوده است.
- بر اساس نتایج بدست آمده و در راستای اجرایی نمودن نتایج اخذ شده، پیشنهادات ذیل را می‌توان ارائه نمود:
- ۱- با توجه به نقش غیر قابل انکار مشاوره در توسعه کارآفرینی و هدایت کارآفرینان در مناطق روستایی بعلت دسترسی کمتر به منابع اطلاعاتی نسبت به دیگر مناطق، پیشنهاد می‌گردد موضوع ایجاد مراکز مشاوره کارآفرینی در دهستان‌های نمونه شهرستان مرودشت راه اندازی گردد. برای این منظور می‌توان از ظرفیت مراکز ICT روستایی و استقرار فارغ‌التحصیلان آموزش دیده در این مراکز در ایامی از هفته اقدام نمود.
 - ۲- با توجه به نتایج تحقیق و مطرح شدن موضوع افزایش هزینه‌های ایجاد فعالیت‌های اقتصادی برای کارآفرینان، پیشنهاد می‌گردد که دولت با اجرای روشهای مختلف نسبت به حداقل نموده هزینه‌های کارآفرینان اقدام نماید. برای این منظور در نظر گرفتن تسهیلات کم بهره برای کارآفرینان، ایجاد مراکز رشد روستایی با واگذاری تعدادی دفتر کار، ایجاد مجتمع‌های کارگاهی و... از جمله این اقدامات می‌باشد.
 - ۳- با توجه به نقش مهم انتقال تجربیات کارآفرینی در توسعه کارآفرینی، پیشنهاد می‌گردد متولی بخش کارآفرینی (که تا حدودی مبهم است) بخصوص وزارت تعاون، سازمان فنی و حرفه ای کشور نسبت به جمع‌آوری تجربیات کارآفرینان طی یک بروشور یا سایت و اطلاع رسانی آنها به کارآفرینان روستایی، زمینه توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی را فراهم نماید.
 - ۴- ایجاد نواحی روستایی با زیر ساخت‌های قابل قبول، ایجاد مراکز رشد (انکوباتور) روستایی و پارک‌های کارآفرینی، اعطای تسهیلات و امکانات به آنها، ارائه آموزش‌های کارآفرینی به متقاضیان سرمایه‌گذاری، ایجاد آموزشگاه‌های مختلف (که به آموزش کارآفرینی نیز بپردازند) در مناطق روستایی، ایجاد مراکز آموزشی، تحقیقاتی و علمی در مناطق روستایی مستعد و تقویت ارتباطات این‌گونه مراکز با روستاها، تحریک و انگیزش آنان به توسعه و آبادانی زادگاه‌های خود از طریق مدیران و رهبران کشور، از مهمترین برنامه‌ها برای تقویت کارآفرینی محسوب می‌شود.

- ۵- با توجه به نقش برنامه ریزی در دسترسی به اهداف در نظر گرفته شده، پیشنهاد می گردد استانداری فارس (مدیریت امور روستایی) با تدوین برنامه جامع کارآفرینی برای روستاهای استان یک برنامه واحد با بودجه مشخص را برای اجرا در مناطق روستایی، زمینه توسعه کارآفرینی را فراهم نماید.
- ۶- مهمترین رکن اساسی در توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی به تربیت مشخص نمودن زمینه های سرمایه گذاری، تبدیل ایده و فرصت سرمایه گذاری به طرح قابل اجرا و در نهایت تامین مالی طرح توسط موسسات مالی و اعتباری است. لذا پیشنهاد می گردد متولیان برنامه ریزی روستایی برای هر گام فوق برنامه مشخصی را تعریف و اجرا نمایند.

منابع و مأخذ:

- ۱- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان فارس، ۱۳۸۸، طرح هادی دهستان های مورد بررسی، شیراز.
- ۲- مهر دوست، خدیجه و جعفر یعقوبی، ۱۳۹۰، موانع توسعه کارآفرینی در روستاهای استان زنجان و ارائه راهکارهای برای آن، اولین کنگره ملی علوم و فناوریهای نوین کشاورزی، دانشگاه زنجان، زنجان.
- ۳- دریایی، نجمه، ۱۳۹۱، توسعه کارآفرینی در ایران (مفاهیم و چالش ها و راهکارها)، کنفرانس ملی کارآفرینی، شرکت پژوهشی پطروود شمال، بابلسر.
- ۴- امیرکبیری، علی رضا، ۱۳۷۷، مدیریت استراتژیک، انتشارات ملک، تهران.
- ۵- احمدی، علی، مهدی فتح اله و ایرج تاج الدین، ۱۳۸۲، نگرشی جامع بر مدیریت استراتژیک، چاپ اول، انتشارات تولید دانش، تهران.
- ۶- دیوید، فردآر، ۱۳۸۰، مدیریت استراتژیک، ترجمه علی پارسائیان و محمد اعرابی، چاپ دوم، انتشارات دفتر پژوهشهای فرهنگی، تهران.
- ۷- هانگر، جی دیوید و توماس ال. ویلن، ۱۳۸۴، مبانی مدیریت استراتژیک، ترجمه سید محمد اعرابی و داود ایزدی، چاپ اول، انتشارات دفتر فرهنگی، تهران.
- ۸- وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۹۲، موانع توسعه کشاورزی در استان فارس، مرکز تحقیقات کشاورزی استان فارس، شیراز.
- ۹- سالنامه آماری استان فارس، سالهای ۱۳۹۴-۱۳۹۰، شیراز.
- ۱۰- فرهادی، سیامک و ابراهیم زارع، ۱۳۹۰، بررسی رشد بهره وری محصولات استراتژیک بخش کشاورزی فارس به روش مال م کوئیست (مطالعه موردی: گندم، چغندر قند و برنج)، مجله تحقیقات اقتصاد کشاورزی.
- ۱۱- کهنسال، محمد رضا و هادی رفیعی دارانی، ۱۳۹۲، بررسی پتانسیل اشتغال زایی بخش کشاورزی در عرصه های اقتصاد شهر و روستا (مطالعه موردی: استان خراسان رضوی)، مجله تحقیقات کشاورزی، دوره ۵، شماره ۱۷، بهار، صص ۴۵-۲۳، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت، مرودشت.

- ۱۲- کرمی، آیت الله ویاسر مردانی، ۱۳۹۴، بررسی تاثیر متغیرهای کلان اقتصادی بر شاخص‌های فقر در مناطق روستایی ایران، مجله تحقیقات کشاورزی، مقاله ۶، دوره ۷، شماره ۲۶، تابستان، صص ۱۲۳-۱۰۹، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت، مرودشت.
- ۱۳- عزیزی، جعفر و حسن معصومی، ۱۳۹۳، بررسی عوامل موثر بر فرهنگ تعاونی بخش کشاورزی استان گیلان، مجله تحقیقات کشاورزی، مقاله ۸، دوره ۶، شماره ۲۴، زمستان، صص ۱۴۶-۱۲۹، دانشگاه آزاد اسلامی مرودشت، مرودشت.
- ۱۴- جمشیدی، علیرضا، داود جمینی و حمید نظری سرمازه، ۱۳۹۲، بررسی عوامل پیش برنده و بازدارنده توسعه کارآفرینی زنان روستایی، فصلنامه زن و جامعه، دوره ۴، شماره ۱۴، تابستان، صص ۱۶۷-۱۳۷، دانشگاه اصفهان، اصفهان.
- ۱۵- کرد، باقر و عبدالعزیزآبتین، ۱۳۹۲، بررسی عوامل مؤثر بر توسعه ی کارآفرینی روستایی در استان سیستان و بلوچستان (با تمرکز بر توسعه ی مراکز رشد روستایی، توسعه ی فناوری های اطلاعات و ارتباطات و توانمندسازی زنان روستایی)، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۳۲، پاییز، صص ۱۴-۱.
- ۱۶- شفقت و همکاران، ۱۳۸۸، ارائه الگوی کارآفرینی روستایی در توسعه اقتصادی و اجتماعی، مقالات همایش ملی توسعه پایدار روستایی با تاکید بخش کشاورزی، خردادماه.

